

XATIRCHI TUMANINING TURISTIK SALOHIYATIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Turayev Abduvohid Qo'ldoshevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, "Raqamli iqtisodiyot" kafedrası asisstanti

E-mail: abduvohidturayev70@gmail.com

Safarov Mexruz Zafar o'g'li

Samarqad iqtisodiyot va servis instituti, Iqtisodiyot fakulteti talabasi

E-mail: mexruzsafarov0@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

MAQOLA TARIXI:

Received: 23.12.2025

Revised: 24.12.2025

Accepted: 25.12.2025

KALIT SO'ZLAR:

*Xatirchi tumani, turizm
salohiyati, hududiy turizm,
ekoturizm, sog'lolashtirish
turizmi, agro-turizm, madaniy
va ziyorat turizmi, turizm
infratuzilmasi, oilaviy mehmon
uylari, hududiy rivojlanish,
bandlik, barqaror turizm.*

ANNOTATSIYA:

Mazkur maqolada Navoiy viloyati Xatirchi tumanining turistik salohiyati, tabiiy-geografik va tarixiy-madaniy resurslari hamda ulardan samarali foydalanish imkoniyatlari kompleks tarzda tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida tumanning tog'li va vodiy hududlari, shifobaxsh mineral suv manbalari, ziyoratgoh va madaniy meros obyektlari, shuningdek, qishloq xo'jaligi va hunarmandchilik bilan bog'liq resurslarning turizmni rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Maqolada Xatirchi tumanida ekoturizm, sog'lolashtirish turizmi, agro-turizm hamda madaniy-ziyosat turizmini rivojlantirish istiqbollari asoslab berilgan. Shu bilan birga, turizm infratuzilmasining yetarli darajada shakllanmaganligi, mehmonxona fondining kamligi, marketing va brendlash faoliyatining sustligi,

malakali kadrlar tanqisligi kabi muammolar aniqlangan. Tadqiqot natijalariga asoslanib, turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha infratuzilmani yaxshilash, mahalliy aholini turizm faoliyatiga keng jalb etish, xizmatlar sifatini oshirish hamda hududning turistik jozibadorligini kuchaytirishga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqola natijalari Xatirchi tumanida turizmni hududiy rivojlanish omili sifatida shakllantirishda ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi

Kirish. Xatirchi tumani - Navoiy viloyatining shimoli-sharqiy qismida joylashgan katta hududli tuman bo'lib, aholisi 200 mingdan oshadi⁴⁴. Viloyat yosh bo'lishiga qaramay, qadimiy madaniy meros va tabiiy boyliklarga boydir. Bugungi O'zbekistonning turizm siyosatida mahallalar va viloyatlar o'zining "tashrif qog'ozi"ni – noyob manzillarini yaratish muhim vazifa etib qo'yilgan. Navoiy viloyatida ham tarmoqqa e'tibor kuchayib, yillik mahalliy va chet ellik sayyohlar soni keskin ortmoqda. Masalan, 2024-yilda Xatirchi tumaniga 19,1 ming nafar xorijiy va 334,1 ming nafar mahalliy sayyoh tashrif buyurgan, sayyohlik eksporti hajmi 4 million dollarga yetkazilgan. Bu ko'rsatkichlar tumanning turizm salohiyati yildan-yilga oshib borayotganini ko'rsatadi. Xatirchi tumanida ekoturizm (tog'-tosh, cho'l manzaralari), tibbiyot turizmi (Oltinsoy issiq buloqlari), madaniy-ziyorat turizmi (qabristonlar, maqbaralar), gastronomik va boshqa yo'nalishlar salohiyati mavjudligi qayd etilgan. Shu munosabat bilan mazkur maqolada Xatirchi tumanining turistik salohiyatidan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi, mavjud holatga baho berilib, joriy muammolar va ularni yechish bo'yicha takliflar ilmiy-analitik uslubda ko'rib chiqiladi.

⁴⁴ https://uz.wikipedia.org/wiki/Xatirchi_tumani

Adabiyotlar sharhi.

Yaqinda olib borilgan tadqiqot va hisobotlar Xatirchi tumanidagi turistik salohiyatni kengaytirishga alohida e'tibor qaratayotganini ko'rsatadi. Navoiy viloyatiga oid tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, 2022–2023 yillarda Xatirchida Langar qo'rg'oni, Angidon va Sangijumon qishloqlari "turizm mahallasi" va "turizm qishloq" maqomiga ega bo'lgan. Ushbu maqomlarni berish uchun shu mahallalarda turistik xizmatlar va oilaviy mehmon uylari tashkil etilishi belgilangan bo'lib, jami 500 dan ortiq yangi ish o'rni yaratilishi ko'zda tutilgan.⁴⁵ Bu esa davlat darajasida bu hududning turizm salohiyatini ishga solish ustuvor vazifa ekanini ko'rsatadi. «Obod qishloq» va boshqa davlat dasturlari doirasida Langar qo'rg'onida ijtimoiy soha obyektlari rekonstruksiya qilinib, ichimlik suvi tarmoqlari tortilganligi va ko'cha infratuzilmalari yaxshilanganligi ham qayd etilgan. Shuningdek, so'nggi yillarda mahalliy OAV va tahlilchilar turizmni so'm-tanggani uchun muhim sektor deb baholamoqda. Xatirchi misolida turizmni rivojlantirish orqali aholining bandlik va daromadini oshirish masalalariga e'tibor qaratilayotgani ham matbuotda yoritilmoqda.⁴⁶ Yuqoridagi manbalar turizm tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha olg'a surilayotgan tadbirlar va ularning iqtisodiy samaradorligiga oid ma'lumotlarni bergan.

Tahlil natijalari.

Xatirchi tumanida hamisha e'tirof etilayotgan tabiiy va madaniy jozibalar bor. Jumladan, Langar qishlog'i (qo'rg'oni) Navoiydan 50 km shimoli-sharqda, tog' atrofidagi ko'rkam maskan hisoblanadi: bu yerning havo harorati salqin, buxtalari qarag'o'rlik, ya'ni tegirmon daraxtlari bilan o'ralgan, toshli manzaralari sayyohlarni jalb qiladi. Langar XX-asr o'rtalarida volfram-kon ishlash paytida rivojlangan, 1980-yillarda esa "Obod qishloq" loyihasi asosida obodonlashtirilgan – ichimlik suvi manbai tortilib, 600 dan ortiq oilaga yetkazilgan, maktab va oilaviy tadbirlar maskani qayta ta'mirlangan. Bugungi kunda Langar chorvachilik va turizmni rivojlantirish markazi sifatida belgilanib, o'tgan yili 14 ta dam olish maskani va oilaviy mehmonxona ishga tushirilgan. Angidon mahallasi ham qizg'in rivojlanayotgan turizm maskanidir: bu yerda 20 dan ortiq oilaviy mehmon uyi va dam olish maskanlari tashkil etilib, quyosh batareyali tungi yoritish o'rnatilgan, kirish yo'lining 5 km qismi asfaltlandi. Oltinsoy qishlog'ida sog'lomlashtirish maqsadida foydali shifobaxsh buloqlar bor; hududda Oltinsoy sanatoriyasi va sog'lomlashtirish markazi faoliyat yuritadi. Mahalliy tadbirkor O.Yo'ldoshevning ma'lumotiga ko'ra, Oltinsoyda +70°C haroratli

⁴⁵ https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/4607/17078/658d3c314c337_3-Turizm.Baxriddinov-22-23yy.

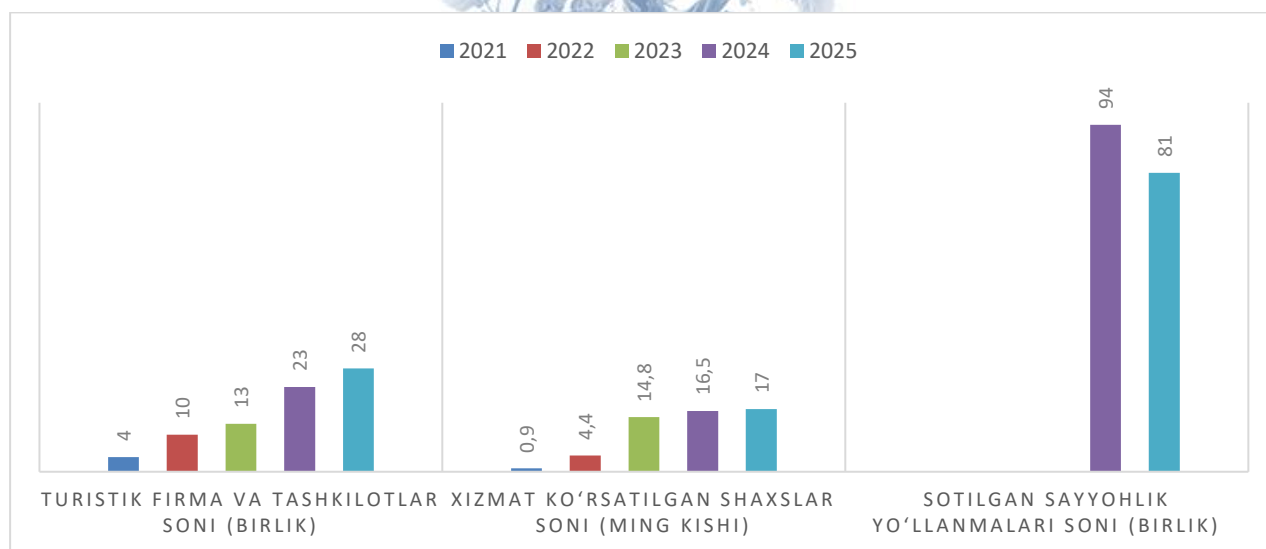
⁴⁶ <https://aniq.uz/yangiliklar/xatirchi-tumanidagi-angidon-turizm-qishlogiga-aylanmoqda>

mineralli suv qazib olinib, u osteoxondroz va boshqa kasalliklarga shifo sifatida ishlatilmoqda. Bu buloq va uning atrofidagi tabiiy manzara tibbiyot turizmi uchun katta imkoniyatdir. Shuningdek, Xatirchi va Nurota yoʻnalishidagi qadimiy ziyoratgohlar, maqbaralar (masalan, Shayx Azizxon va Gʻor Bahrom) ham bu tumanni ziyorat turizmi uchun jozibali qiladi.⁴⁷

Rasmiy statistik maʼlumotlarga koʻra, 2024-yilda Navoiy viloyatida jami 28 ta turistik firma faoliyat koʻrsatgan; ularning xizmatidan 17,0 ming kishi foydalangan va 81 ta sayyohlik yoʻllanmasi sotilgan. Xatirchi tumani bunday tashkilotlar soni boʻyicha 1 ta (viloyat tarkibidagi 28 ta ichida) boʻlib, 3,6 ming nafar mijozlarga xizmat koʻrsatgan. Shu bilan birga, 2024-yilda Xatirchi — bu yoʻnalishda faqat 0,2 ming (200 kishi) xizmat olgani maʼlum (0,2 ming kishi – jami xizmat olganlarning 1,2%iga toʻgʻri keladi). Tuman miqyosida mehmonxona va motel kabi obʼektlar mavjud emas; faqat Oltinsoyda 1 ta ixtisoslashtirilgan sanatoriya-sogʻlomlashtirish maskani bor (36 ta xona, 94 nafar joyli), shuningdek 2 ta dam olish maskani (8 xona, 34 oʻrin) faoliyat yuritmoqda. Bu koʻrsatkichlardan koʻrinishicha, Xatirchida yirik mehmonxona zaxiralari yoʻq, sayyohlarning aksariyati oilaviy uylar va dam olish maskanlarida joylashadi.

1-jadval

Turistik firma va tashkilotlar faoliyatining asosiy koʻrsatkichlari⁴⁸

⁴⁷ https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/4607/17078/658d3c314c337

⁴⁸ <https://www.navstat.uz/images/Nashrlar/Press-relizlar/2024/Ijtimoiy%20soha/Turizm.pdf>

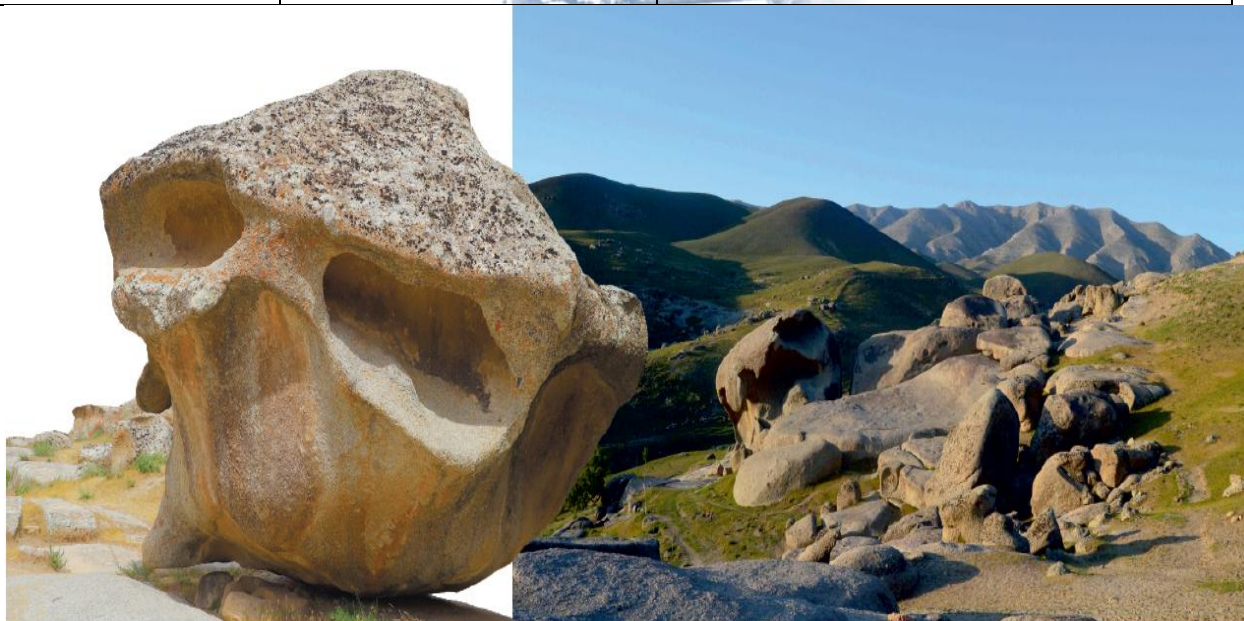
2025-yilda Navoiy viloyatida 28 ta turistik firma va tashkilotlar faoliyat yuritib, ular 17,0 ming kishiga 1) xizmat ko'rsatganlar va jami 81 ta sayyohlik yo'llanmalarini sotganlar. 2023- yilga nisbatan esa asosiy ko'rsatkichlarning o'sishi kuzatilgan: turistik firma va tashkilotlar soni – 5 taga, ya'ni 21,7 % ga, ular tomonidan xizmat ko'rsatilgan shaxslar soni – 0,5 mingtaga, ya'ni 3,0 % ga oshgan, sotilgan sayyohlik yo'llanmalari soni esa 13 taga, ya'ni 13,8 % ga kamaygan.

2-jadval

Xatirchi tumanidagi turizm salohiyatining asosiy yo'nalishlari va istiqbol yo'nalishlari

Yo'nalish (turizm turi)	Joriy imkoniyatlar	Rivojlanish istiqbollari (misollar)
Ekoturizm	Langar tog'laridagi salqin iqlim, to'lalar va daraxtzor; Sangijumon vodiysi hamda unga boruvchi yo'llar; Angidon mahallasining o'rmonzor joylari.	Tog'da piyoda yo'laklar, velosiped marosimlari tashkil etish; ko'l atrofi plyaj va panjara zonasi qurish; Samanda (Sangijumon) vodiysida dam olish bog'lari va masjid arxitekturasini bilan bog'lanish; tosh-portlash hududlarini obodonlashtirish.
Sog'lomlashtirish turizmi	Oltinsoyning issiq minerallashtirgan shifobaxsh suvlari, sanatoriya-maskani mavjudligi.	Sanatoriyaning zamonaviy muolajalar bilan jihozlash; oshxona va dam olish joylari qurish; termal suvdan dam olish paketlari; shu kabilarga yo'naltirilgan reklama kampaniyasi.
Dam olish va sport	Tog'da ekstremal sayrlar; Angidonda suv havzalari; havo balonida uchish; havo-selfi punkti (rejalashtirilgan).	Langarda zipline va osma ko'priklar barpo etish; havo sharida hududni tomosha qilish; baliq ovlash va qayiqda suhbat o'tkazish joylari; velosiped va piyoda yo'laklarini yaxshilash; oilaviy dam olish zonalarini kengaytirish.

Madaniy-ziyosat turizmi	Qadimiy qo'rg'oncha yodgorligi (Langardagi qarindoshlar majmuasi), mahalliy maqbaralar, ziyosatgohlar (Shayx Azizxon, G'or Bahrom kabi obidalar).	Tarixiy obidalarining rekonstruksiya, ma'lumot panellari; har yili ziyatchilar bayrami tashkil qilish; Xatirchi shahridan bu joylarga qo'shma tur paketlari yo'lga qo'yish.
Oilaviy va hunarmandchilik turizmi	Langar va Angidonda ko'p sonli oilaviy mehmonxonalar; mahalliy ayollarning tikuvchilik va hunarmandchilik an'analari rivojlangan.	Oilaviy mehmonxonalar sonini oshirish (seminarlar o'tkazish orqali); mahalliy hunarmandlar ishtirokidagi festival va master-klasslar (chilim yoyish, qo'rg'on badiiy naqshga boy mebellari); sertifikatlangan gidlar tayyorlash.

1-rasm. Sangijumon tabiiy tosh yodgorliklari⁴⁹.

⁴⁹ SamISI turistik kontenti. Nurota, Xatirchi, Qiziltepa tumanlari 2024-y. 47-b.

Navoiy viloyati Xatirchi tumanida Sangijuman qishlog'i bor. Tabiati betakror, go'zal bu maskan sayyoh va ziyoratchilarni o'ziga turli shakldagi xarsangtoshlari bilan jalb etadi. Qishloq tugashi bilan bepoyon qirliklarda sochilib yotgan xarsanglarga ko'zingiz tushadi. Qirlik Nurota tizma tog'larining janubiy shoxobchasi bo'lib, uzunligi 70 km, eni esa 9,28 km dir.

Mahalliy aholi uni Oq tog' deb atashadi. Oq tog'ning janubiy qismida Sangizhuman deb ataladigan kamyob intruziv — tosh massivi mavjud.

Sangijuman massivining paydo bo'lish tarixi olimlar tomonidan turlicha qarashlarni ilgari surilishiga olib keldi. Ba'zilar massiv bundan 280 million yil avval, yer yuziga qaynoq va suyuq tog' jinslarining ko'tarilishi natijasida vujudga kelgan deyishsa, boshqalari uning yoshini 250 million yilga tenglashtirishadi. Shu bilan birgalikda bu yerda paleozoy davrida shovullab turgan Tetis dengizi o'rtasidan yuqoriga ko'tarilgan tog' jinslari yarim oy shaklida orolni vujudga keltirganini ham qayd etishadi.

Sangijumaning g'aroyib toshlari ichida eng mashhuri og'irligi 250 tonna, aylanasi 20 metr, diametri 9 metr, balandligi esa 6 metrga yaqin keladigan xarsangdir. Sangizhuman so'zining o'zi fors tilidan olingan bo'lib, "tebranadigan tosh" ma'nosini anglatadi. Sangijumanni g'arb tarafga qarab ko'tarsa, u qimirlab, 7–10 martagacha tebranib turadi. Ushbu ulkan xarsang tosh shunchalik yengil tebranadiki, uni hatto 12–14 yoshli bola ham bir qo'lda qimirlata oladi. Tabiatning bunday noyob toshlari dunyo bo'ylab sanoqlidir. Ulardan biri Argentinada — Buenos-Ayres shahrining chekkasida, ikkinchisi Isroilning Quddus shahrida, uchinchisi esa O'zbekistonning Sangijumanida joylashgan. Bu tosh yaqinida yana bir sirli xarsang — "Teshik tosh" mavjud bo'lib, rivoyatlarga ko'ra, ushbu tosh teshigidan faqat gunohi yo'q odamlargina o'ta oladi. Shu sababli mazkur tosh bir necha yuz yildan buyon mahalliy aholi uchun "gunohlarni o'lchovchi tosh" hisoblanadi. Uning past qismida katta teshik bo'lib, aytishlaricha, undan eson-omon o'tgan odam "gunohsiz" deb hisoblanar ekan.

Xulosa va takliflar

Ushbu muammolarni yengib o'tish va turizm salohiyatini to'la ishga solish uchun bir qator chora-tadbirlar qo'llanilishi kerak. Avvalo, infratuzilmani yanada rivojlantirish lozim. Mahalliy va viloyat miqyosida mehmonxonalar qurish uchun imtiyozli kreditlar berish; oilaviy mehmon uylari tarmog'ini kengaytirish uchun tadbirkorlarga grant va treninglar tashkil etish maqsadga muvofiq. Masalan, Langan va Angidonda singari qo'shimcha mehmon uylari ochish hozir ham boshlangach, bu tajribani boshqa qishloqlarga - Oltinsoy,

Xonaqa singari maskanlarga ham kengaytirish lozim. Xizmat ko'rsatish sifatini oshirish uchun xizmat ko'rsatuvchi xodimlarga malaka oshirish seminarlari muntazam o'tkazilishi zarur.

Xatirchi tumani turistik salohiyatidan foydalanish imkoniyatlari anchagina ko'lamli va o'zgacha noyobdir. Tog'li maskanlar, shifobaxsh suvlar va qadimiy madaniy obidalar sayyohlarga jozibadorlik kasb etadi. So'nggi yillarda amalga oshirilgan infratuzilma loyihalari (yo'l qurilishi, suv ta'minoti, mehmonxonalar) va davlat dasturlari mazkur salohiyatni ishga solish yo'lida ijobiy o'zgarishlarga olib keldi. Shu bilan birga, hali ham mehmonxona fondi kamligi, mavsumiylik va marketing yetishmasligi kabi muammolar mavjud. Bunday kamchiliklarni bartaraf etish uchun yo'llarni to'liq ta'mirlash, mehmonxona va dam olish maskanlarini ko'paytirish, mahalliy aholini turizmga jalb etish, yangi sayyohlik yo'nalishlarini yaratish zarur. Xulosa qilib aytiladiki, Xatirchi tumanining turistik salohiyatini to'liq ishga solish alohida strategiya va ko'p tomonlama sa'y-harakatlarni talab qiladi. Buni amalga oshirgan holda tuman ijtimoiy-iqtisodiy rivojiga ijobiy hissa qo'shiladi va mintaqaviy turizm salohiyati ro'yobga chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. — Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Hududlarda turizm infratuzilmasini rivojlantirish va turistik xizmatlar sifatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. — Toshkent, 2023.
3. Xalilov S.X. O'zbekistonda turizm sohasini barqaror rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari. — Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021. — 180 b.
4. Isomiddinov Sh., Azamatova N. Navoiy viloyatida turizm sohasini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. — 2023. — №11–12. — B. 45–52.
5. Omonov Sh. Hududiy turizmni rivojlantirishda xizmatlar bozorining roli // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2022. — №4. — B. 88–96.
6. Yorqulov M.A. O'zbekistonda hududiy turizmni rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy omillari // Iqtisodiy tahlil va prognozlash. — 2023. — №2. — B. 61–70.

7. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Navoiy viloyatida turizm xizmatlari va sayyohlar oqimi bo'yicha statistik ma'lumotlar. — Toshkent, 2024.

<https://stat.uz>

8. Navoiy viloyati hokimligi rasmiy axborot xizmati. Xatirchi tumanida turizmni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan loyihalar. — Navoiy, 2024.

<https://navoi.uz>

9. Turizm qo'mitasi huzuridagi Hududiy turizmni rivojlantirish markazi. Xatirchi tumanining turistik salohiyati va istiqbollari bo'yicha tahliliy ma'lumotlar. — Toshkent, 2024.

10. Inlibrary.uz elektron kutubxonasi. O'zbekiston hududlarida turizmni rivojlantirish masalalariga oid ilmiy maqolalar to'plami.

<https://inlibrary.uz>

